

УДК 726.7:727.4

О.І.Жовква,

кандидат архітектури Головімськархітектура (м. Київ)

ТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ТА ОБРАЗІВ ЗАСОБАМИ КОЛОРИСТИКИ В АРХІТЕКТУРІ ТА МОНУМЕНТАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ

Анотація: у статті зроблено спробу розкрити сутність основних кольорів в архітектурі та проаналізувати їх вплив на людину з різних позицій. Також розглянуто питання символічного значення кольору у Християнській релігії.

Ключові слова: символіка, колір.

Використання людиною кольору зафіксоване ще у стародавні часи. Люди завжди надавали кольору величезне значення. До наших днів збереглась стародавня символіка кольору.

Питання впливу кольору на людину цікавило вчених завжди. Дослідженням кольорів займались Аристотель, Леонардо да Вінчі, Ньютон, Гете, Ломоносов, Павлов та багато інших вчених.

Поет І.Гете зробив чималий внесок у різні сфери науки серед яких: ботаніка, біологія, анатомія. Однак головною справою свого життя він вважав створення ним вчення про колір і його вплив на людину. Перед смертю І.Гете зізнався „ у меня нет иллюзий по поводу того, что я сделал как поэт. При мне жили отличные поэты, еще лучше жили до меня и такие же будут жить после меня. А то, что я в моем столетии являюсь единственным знающим правду в трудном учении о цвете, этим я могу немного гордиться, и я имею поэтому чувство превосходства над многими...» [2].

І.Гете розробив шкалу кольору на позитивному полюсі якої знаходяться: жовтий, помаранчевий (червоно-жовтий), пурпурний. На від'ємному полюсі – синій, червоно-синій, синьо – червоний і фіолетовий. Кольори з позитивного полюсу Гете характеризував, як життєдайні. У контексті сучасної психології їх можна охарактеризувати, як стимулюючі.

Колір може бути трактований, як символ, сигнал тощо. Люди по різному реагують на колір. Сприйняття кольору може бути суб'єктивним, індивідуальним, колективним – спільним для певних етнічних груп. Сутність кольору, його вплив та сприйняття людиною ще не досліджені наукою в повній мірі. Колір може сприйматися не лише емоційно, але і асоціативно. Сьогодні вчені створили сучасну „психологію кольору”. Дослідивши закони і принципи поєднання кольорів, людина може розвинути в собі художнє відчуття кольору.

Загалом кольори поділяються на дві групи: хроматичні і ахроматичні. Для визначення гармонійності поєднання різних кольорів застосовують колориметричне коло.

Основні хроматичні кольори – червоний, жовтий, синій та додаткові комбіновані: оранжевий, зелений, фіолетовий. Ахроматичні кольори – чорний, білий і всі відтінки сірого.

Якщо в композиції присутні два або три кольори із протилежних частин спектру, то така композиція сприймається, як поліхромічний контраст.

Загалом, колір не можна збагнути остаточно, подібно до віри – можна вірити, або ні, однак віру не можна збагнути повністю і остаточно.

У мистецтві гармонічними поєднаннями вважаються: жовтий – фіолетовий, червоний – зелений, оранжевий – синій. Допустимі гармонійні поєднання: синій - червоний, жовтий – червоний, фіолетовий – оранжевий.

Дисгармонійними поєднаннями вважаються: жовтий – оранжевий, оранжевий – червоний, фіолетовий – червоний, синій – фіолетовий.

Досягнути ефекту контрасту можна шляхом чергування темних та світлих, яскравих та тьмяних тонів.

Велике значення колір та поєднання кольорів має у релігії, зокрема у Християнстві. Основна гама богослужбового одягу складається із наступних кольорів: білого, червоного, помаранчевого, жовтого, зеленого, блакитного, синього, фіолетового, чорного. Всі вони символізують духовне значення свят, що відзначаються [1]. Отже у різні свята священнослужителі одягають у рясі відповідного кольору. Кожен колір має своє символічне значення:

- Золотий або жовтий – це колір слави, а тому у одяг даного кольору одягаються у свята на честь Ісуса Христа та у дні пам'яті Його святих. Золото

символізує Божественну енергію, що поглинає зло і перемагає його, а також красу світу.

- Білий та блакитний – кольори чистоти та світла. У одяг даного кольору священнослужителі одягаються у свята Божої Матері. У білому одязі, що символізує Божественне світло, правлять у свята Різдва, Богоявлення, Вознесіння.

- Червоний колір у Християнстві – це колір мучеництва, символ страждання та смерті. У вбранні такого кольору служать службу у свято Хреста Господнього та у дні пам'яті мучеників. У червоному вбранні також служать Пасхальну літургію.

- Зелений колір – колір життя та відродження. У зелених облаченнях служать службу на Трійцю, Свято Святого Духа і Входу Господнього до Єрусалиму.

У період посту у храмах правлять у одязі темних кольорів.

На православних іконах колір у зображенні вбрання та предметів також має глибокий символічний зміст. Теж саме можна віднести і до настінного живопису у культових спорудах.

Виходячи з усталеного традиційного тлумачення кольору у християнському мистецтві можна навести загальне тлумачення символіки кольору у православній релігії у контексті особливості сприйняття кольору людиною (дані про сприйняття кольору людиною вміщені у таблиці №1) [4].

Так, наприклад, психологами встановлено, що вплив чорного кольору на людину важкий. Він викликає печаль та сум у глядача, бо з давніх-давен цей колір символізує траур. В чорному кольорі ніби все завмерло. Він статичний, в ньому відсутнє життя.

Символіка чорного у більшості народів переважно негативна. Основний зміст чорного: ніч, печаль, горе, небезпека, зло.

У російській мові слово „чорний” означає дещо старе, незавершене: чорна підлога, чернетка, а також означає смутне та невеселе: чорний гумор, чорний холод.

Чорний колір наштовхує на печаль і депресію, пасивність.

Цікавим є традиційне для українського фольклору поєднання чорного і червоного кольорів, як щасливого і нещасного, радісного і печального, що завжди йдуть поруч.

Сильний вплив на людину має червоний колір. Він збуджує та тривожить глядача, насторожує і, водночас, захоплює. З давніх-давен цей колір символізує віддане кохання, владу, боротьбу та такі стихії, як вогонь і війна. Червоний колір також означає напругу сил, концентрацію енергії, драму, гнів, жорстокість.

Кожному художникові відомо, що червоний колір насичений, важкий та гарячий. Ці якості червоного кольору активно використовували художники та архітектори. Як відомо, червоний колір – важкий за своєю масою.

В.Кандинський у книзі „О духовном в искусстве” пише про червоний колір: «Красное...воздействует внутренне, как жизненная, живая, беспокойная краска, ...обнаруживающая ноту почти планомерной необыкновенной силы. В этом кипении и пылании ... сказывается как бы мужественная зрелость. Светло-тепло-красное (Сатурн) ... возбуждает чувство силы, энергии, стремления, решимости, радости, триумфа... Углубление его при посредстве черного опасно, так как мертвое черное легко гасит пламенность и слишком легко может возникнуть жесткое, к движению малоспособное коричневое. Киноварь звучит подобно трубе и может быть поставлена в параллель с сильным барабанными ударами» [3].

Білий колір сприймається людиною, як чистий та благородний колір. Він діє на людину заспокійливо. Даний колір завжди був символом просвіти, та материнства. Він також символізує спокій, тишу, мир, чистоту, світло, зосередженість і асоціюється у глядача із чистим гірським снігом.

Білий сильно контрастує з усіма темними кольорами, привносить в них світло, жвавість та ліричність. Але не слід забувати, що в деяких країнах Сходу, наприклад в Японії, він символізує траур. Білий колір завжди був багатозначним символом у всі часи і у всіх народів.

Білий колір – це колір, що дає всьому початок. Він вважається найенергійнішим ахроматичним кольором і заряджає людину бадьорістю.

Синій колір має зовсім іншу символіку і вплив на глядача. Він строгий, віддаляючий і таємничий. Серед усієї різноманітності кольорів він є одним з тих кольорів, що не несуть в собі рух, тобто є статичними. У глядача ніколи не виникає враження, що предмет який є синім – динамічний. Можливо таке враження складається тому, що синій колір дуже насичений і холодний.

Символіка синьої барви походить від очевидного фізичного факту – синього неба. У міфологічній свідомості небо завжди було місцем знаходження богів; звідси головний символ синього – божественність, неосяжний простір, містичність, таємничість, благородство, святість, постійність (у вірі, відданості, любові), досконалість, шляхетне походження (блакитна кров).

Для синього кольору, за спостереженнями вчених, потенційно властива семантика далечини, безкінечності. Цікавою є властивість даного кольору передавати відстань. Багато митців у своїх творах майстерно передають неосяжність та космічну далечінь використовуючи зазначені властивості синього кольору.

У християнських храмах сині куполи символізують небо.

Про даний колір І.Гете говорив «В нем совмещается какое-то противоречие возбуждения и покоя... Как высь небес и даль гор мы видим синими, так и синяя поверхность кажется как бы уходящей от нас» [2].

Жовтий колір, за словами психологів, має позитивний вплив на людину. Він приємний, радісний, веселий. Жовтий колір є теплим, яскравим, слабонасиченим та легким. Проте він також здавна вважався кольором непостійності та зради. Жовтий колір означає: стан, пов'язаний із позитивною енергетикою: радощі, свято, краса. Магічна дія жовтого кольору – безсмертя, щастя, знак землі і жіночого начала „Інь”. Ряд негативних значень жовтого пов'язаний із кольором осіннього листя, що вмирає і сумним настроєм з приводу закінчення літа. В геральдиці золото означає любов, постійність і мудрість.

І.Гете оцінює жовтий досить позитивно «В своей высшей чистоте желтый всегда обладает светлой природой и отличается ясностью, веселостью и мягкой прелестью. Он производит исключительно теплое и приятное впечатление. Если посмотреть на какую-нибудь местность сквозь желтое стекло, особенно в серые зимние дни, то ... глаз обрадуется, сердце расширится, на душе станет веселее; кажется, что на нас веет теплом» [2].

Зелений колір є найприємнішим кольором для людини. Він діє на глядача заспокійливо. Зелена хвиля позитивно впливає на людське око. Цей колір насичений та статичний, проте жвавий. Як відомо, зелений здавна був символом рослинного царства. Звідси всі його позитивні значення: зростання, весняне пробудження, надія, молодість. Він, як молодий пагоніць, ніжний, спокійний, свіжий. В Японії зелений – це символ весняних сільськогосподарських обрядів. У Європі – знак земного кохання та надії. У Індії – символ Будди, у християнстві – символ земного життя Христа й Святих, в іудаїзмі – знак двох поколінь Ізраїлевих.

Один із перших храмів – храм Св. Софії у Константинополі побудований на стовпах із зеленого мармуру, які були вивезені із храму Діани в Ефесі.

И всем векам – пример Юстиниана,
Когда похитить для чужих богов
Позволила Эфесская Диана
Сто семь зеленых мраморных столбов.

(О. Мендельштам)

І.Гете відчуває зелений цілком позитивно: «Наш глаз находит в нем действительное удовлетворение ... глаз и душа отдыхают на нем» [2].

Блакитний колір також є спокійним, як і зелений. Він символізує розум, постійність, ніжність та чистоту. Блакитний колір – це колір ранкового свіжого повітря. Він легкий та прохолодний.

Сірий колір викликає меланхолію. Цей колір символізує печаль, смуток, нудьгу, бідність. У стародавні часи він зовсім не цінувався. Його вважали кольором бідняків. Середньо-сірий гасить напругу емоцій, навіює такі почуття, як сум, безнадійність.

В. Кандинський оцінює сірий колір скоріше негативно: „Серое есть безутешная неподвижность. И чем она становится темнее, тем больше вырастает перевес безутешного ...» [3].

Однак у період пізнього Відродження сірий поступово набуває цінності. Він стає кольором витонченості, елегантності, благородства; у XVIII ст. сірий вважається найелегантнішим кольором.

У XIX і XX ст. сіра барва визнана як найпрактичніша у одязі та найспокійніша в інтер'єрі. Сірий став кольором елегантності, знаком хорошого тону, смаку.

Коричневий колір є символом зів'ялої рослинності, старості. Доля даного кольору і його роль в культурі подібна до сірого кольору. У давнину коричневій барві надавали негативний зміст. Однак в культурі Ісламу він сприймається, як колір розради.

Більш позитивний зміст несуть споріднені відтінки коричневого – карий та брунатний.

Помаранчевий колір є символом насолоди, свята та звеселяючого вогню. Він динамічний, легкий та малонасичений.

Фіолетовий виділяється з усіх спектральних кольорів своєю складністю. Він балансує між червоним і синім, синім і чорним. Звідси його семантика та символіка. Основні значення кольору: містика, печаль, страх, трагізм, траур.

Пурпурний – колір багатства, царственості, високої краси. Даний колір був найшановнішим у греко-римській античності. У Візантії пурпур – це імператорський колір.

Всі відтінки пурпурного кольору також дуже шановані у народному мистецтві слов'ян. У фольклорі даним кольором (малиновим) зображено все відрадне, прекрасне.

Рожевий колір використовується для зображення ліричних та мрійливих образів, оскільки даний колір легкий та безтурботний. Він символізує закоханість, молодість та ніжність. Для сприйняття людиною він легкий, світлий та теплий.

Враховуючи вищевикладене і зважаючи на суттєвий вплив кольору на людину та його символічне значення, до формування кольорового опорядження та розпису інтер'єрів сакральних споруд необхідно підходити дуже обдуманно, пам'ятаючи про наведені вище характеристики барв.

Так стіни навчально-просвітніх осередків духовних навчальних закладів бажано оздоблювати барвами з позитивного полюсу шкали кольорів. Однак варто уникати застосування великої кількості кольорів в опорядженні одного приміщення. Досвід показує, що 2-3 кольори у кількох варіантах насиченості дозволяють створити виразні і колоритні композиції.

Інтер'єр житлової кімнати вихованців бажано вирішувати у пастельній стриманій гамі.

При оздобленні інтер'єрів сакрального ядра необхідно враховувати усталену символіку кольорів, а також їх вплив на емоційний стан людини.

Окремі положення стосовно символіки кольору, а також його впливу на людину, викладені у даній статті, вперше були досліджені та перевірені автором на практиці під час роботи у 2000-2003 рр. над відтворенням втраченого монументального живопису та створенням нових монументальних композицій у Троїцькій церкві Свято-Троїцького Іонинського монастиря, що у Києві.

Таблиця №1

Вплив кольору на людину з різних позицій					
Колір	Перше враження	Психологічний вплив	Космічний вплив	Символіка	Температура
Чорний	байдужий	печальний, траурний, сумний	дух трауру	прах, траур	холодний
Білий	чистий	невинний, благородний	дух просвіти, зрілості	той, що дає всьому початок, материнство, непорочний	прохолодний
Синій	насторожуючий	строгий, віддаляючий, таємничий	дух строгості і покори законам Всесвіту	Всесвіт, космічний простір, розум	дуже холодний
Червоний	збуджуючий, підкоряючий	тривожний, сповнений гідності	сила волі, панівний дух	палка любов, влада, вогонь, війна	гарячий
Жовтий	приємний, радісний	веселий, живий	дух мінливості	рух, життєвість, дитинство	теплий
Зелений	свіжий, заспокоюючий	ніжний, спокійний, умиротворяючий	дух миру, спокою та жіночого кохання	мир, спокій, порятунок	нейтральний
Блакитний	той, що зачаровує, чистий	спокійний	владний, дух розсудливості	Чистота, розум, постійність, ніжність	прохолодний
Коричневий	брудний	смутий, спокійний	дух зла	старість	теплий
Сірий	сумний	викликає меланхолію	-	смуток, печаль, невлаштованість	холодний
Помаранчевий	хмільний, палкий	захоплюючий	сила насолоди	насолода, свято, благородність	теплий
Рожевий	викликає прихильність	мрійливий, несе надію, безтурботний, довірливий	дух неспокійності	закоханість, молодість, жіночність	теплий